

KRITIKAI LAPOK

a magyar tudományosság, szépirodalom és művészet
érdekében.

1862.

7. sz.

Junius 1.

Megjelennek minden hó 1. és 15. napján 3—4 félvnyi tartalommal. Előfizetési díj márciustól júniusig 3 ft. — márciustól decemberig 7 ft. Egy-egy szám ára 40 kr. Az előfizetések a „Kritikai Lapok“ szerkesztőségéhez (Pest, aldunásor 19. sz.) intézendők.

Tartalom: Vallomások. — Még néhány szó novellairólalmunkról. — Könyvszemle: Homer Iliasa, magy. P. Tewrewk Emil. Ism. David I. — Még egyszer a Quae maribus. Irta Dr. Lutter Nándor. — Az ember tragédiájáról. Levéltörök Zilahy Károlytól. — Legújabb Könyvek. — Kérés a „Kr. Lapok“-hoz. Barsi Józseftől. — Válasz.

Vallomások.

Napjainkban gyakran előforduló tüncemény a bevallott csalódások sokasága. Kettőt látni ebből: azt, hogy a levegő, mint látásunk főközege nem eléggé tiszta, és azt, hogy helyesen látni legalább szeretnénk. Kinek az életben egyebe sincs, mint folytonos harc közt edzett önérzete s azon tudata, hogy találkozása minden tárgyát, lett legyen ember, vagy nem ember, elfogultság s előítélet nélkül nézte: annak mi sem esik nehezebben, mint bevallani, — hogy csalódott.

De ha egyszer meggyőződött, hogy bármi oknál fogva valamely tárgy vagy személy fölötti nézete nem való: őszinteségét tenné gyanússá, ha ezt bevallani restelné.

Éveket töltöttem nemcsak hazámon kívül, de a szó szoros értelmében a föld alatt. Fű termett fejem fölött, fejem fölött pengett az acél, melly kaszálta. Visszatértem a nap alá, vissza a hazába. Láttam a pokhálót mindenütt, hol folytonos használat a pókot elzavarta volna; láttam hüvelknyi port olly tárgyakon, miket minden nap kellett volna forgatni; láttam rozsdát, hol fényt vártam és gyümölcs helyett gyomot.

Elolvastam minden magyar nyomtatványt és kéziratot, mellyhez fértem s a mennyire időm s erőm engedé. Fejcsóválva tettem le egyet a másik után, mint a levéltárakban jogaimet vagy jogalapot kereső ügyvéd, mint a könyvtárakban gyöngyököt halászó irodalmi buvár. Nem találtam nyomát annak, hogy a nemzet azon fiai, kiknek szellemébe írásaik útján betekintheték, korunkkal haladtak volna.

Élő szóval cserélhetni gondolatot vagy tapasztalást gyéren lévén alkalmam, s levelezésben nem állván senkivel, mert megszűnt nálunk

az elmék ezen gyakorlata is : azon hittel nyugtatám elégedetlenségemet, hogy csak a külszín homályos, benn annál világosabb minden ; csak az utcára nem mutatunk semmit, mint keleten a paloták, míg benn annál gazdagabban pezsg az élet. Az ország politikai állása, a sajtó szorult helyzete s a bizalmatlanság tömérdek okai, mik a szót úgy az ajkon, mint a toll hegyén megfagyasztották, vagy megváltoztatták mindezek voltak hitem támaszai s vártam az időt, mellyben szabad folyása lesz ismét az őszinte szónak. — A soká várt idő bekövetkezett. Sokat készületlen talált, sokat kellemesen lepett meg, sokat kellemetlenül. Nem kívántam, hogy sort ne tartsunk, sőt sürgettem, hogy előbb a házat, azután a bütort, előbb a szükségest, azután a hasznost. Van azonban a szellemi világosságnak bizonyos foka, mellynek jelenléte mindenütt könnyűvé s természetessé teszi az elrendeződést, míg távolléte csak növeli a zavart, s a milly mértékben kedvez a nyugalomnak, ugyanabban nehezíti a munkálkodást, kivált ha meg nem tört utakon kell haladni bizonytalan cél felé.

Megnyíltak a sorompók. A sajtó nyügei tágultak, a tanács- és gyülestermek megteltek hangos néppel; köz- és magánjellemű értekezletekben megindult a beszéd; új lapok keletkeztek, a régiéket előfizetői szaporodtak, ők maguk nagyobb alakot öltöttek, gyakrabban kezdtek járni, és ha maradt még valahol hézag, úr vagy hiány, a szó megtölthette volna. — Akkor nem kelle már mondanom: „szólj fiam, hadd lássalak.“ Alig fért el a sok szó egymástól. És akkor láttam, hogy a nemzet legnagyobb része hiába járta a sanyarúság tizenkét iskoláját; láttam, hogy azt megtanulta, a mit vele megtanultatni azok kívántak, kik satnyulására építék vala reményeiket, de azt, a mitől megmaradása függött, másokra bizta.

Csüggesztő tapasztalásom veleje röviden ez : az öregebbek régi alapos elméleti ismereteikhez megszerezték a tapasztalás tényleges kincseit is, és ezek most rendkívül gazdagok ; az ifjabbak gonoszul kezelt iskolák mellett vagy egészen parlagon, vagy legtölebb a napi sajtó silány, zagyva eledele mellett nőttek föl, s a nemzet értelmi és erkölcsi értékének összege nem csak arányban más nemzetek ezen idő alatti gazdagodásához nem gyarapodott, hanem tetemes fogyást mutat föl, még saját korábbi leltárunkhoz képest is.

Nem hittem, hogy a nemzet, melly 1823-tól 1848-ig olly egyesesen nőtt, mint a kárpátok fenyve, a világosvári nap után a követendő irányra nézve annyira tévedhessen. Azt hittem, hogy nem csak a szózatot tudja a nemzet könyv nélkül, hanem a Főthi dalnak is érzi éltető lehelletét : „Fölfelé megy borban a gyöngy! szóval tettel majd segítsünk e hazán, hadd mondhassuk csend s viharban, szent hazánk : megfizettük mind, mivel csak tartozánk.“ Látván, hogy nem be-

szél senki, hanem kiki olvas, irogat, jegyezget, azt hívém, tanulnak. — Pedig sakktalányokat betűztek, rejtett szavakat fejtegettek, olly tárgyakról irtak verseket és novellákat, mellyeket remek költőink és íróink már régen kimerítették, s midőn számítgattak, mi volt a föladat? sorsjátékok eshetőségei.

Csalódtam e szerint én is, és pedig nagyban: csalódtam, midőn a magyar faj józan ságára annyit építettem; csalódtam, midőn hittem, hogy ha értelme talán nem is, de ösztöne legalább híven fogja kalauzolni a kétes homályon át, melly az emberek és népek legközelebbi jövőjére elháríthatatlanul nehezedik, s minden lépésüket olly bizonytalanlanná teszi. Csalódásom nagyságát még jobban ki fogja tüntetni további vallomásom. — Azok közé tartoztam mindig, kik az élő nemzet élő nyelvét úgy tekintették, mint a szellemi élet egyedül biztos eszközét. Nyelve segítségével szerzi, szaporítja, alkalmazza és terjeszti tudományát a nemzet. Az 1848-ki irány-változás jelentősége olly sok oldalú, hogy még sok idő fog elmúlni, míg azt teljesen fogja méltányolni maga azon nemzet is, mellynek kebelében ama roppant fordulat történt. Én itt csak azon oldalát emelem ki, melly a nemzet értelmi s erkölcsi érdekeivel vág össze. A tanítás szerepét a holt latin nyelv kezéből kivenni s átadni az élő nyelvek kezébe: ez volt ama kornak, ha talán szava nem is, de bizonyosan célja és szándoka. Részben e szándék teljesült is, de csak részben.

Egy más reményünk az volt, hogy a tudományok csirái élő nyelven ültettetvén be a növendékek keblébe, rövid idő alatt hatalmas szellemi mozgalom fog keletkezni, melly ellentállhatatlan erővel fogja ösztönözni a nemzetet arra, hogy kezdjen már egyszer építeni, alkotni, teremteni, és ne túsza magán a szemrehányást, hogy nemcsak nem vesz részt a műveltség további fejlesztésében, hanem mindinkább elmaradva lépést sem tud tartani a többi művelt nemzetekkel. E reményünk is dugába dőlt, s látnunk kell, hogy Auszália némely vidéke sok tekintetben már is előttünk van. S ki okozta mindezt?

Leginkább az, hogy, a kik a sajtóval rendelkeztek, nem tudták, milly roppant erő van kezükben; azok pedig, a kik tudták volna, mit és hogyan kell, nem találtak utat a sajtóhoz. Minden szerkesztőség egy-egy megvihatatlan vár volt, mellybe csak bizonyos jelszavak elmondása után lehetett bejutni. — Hosszú úton hoztam olvasómat ide, a hol állunk; itt már magára hagyhatom

Még néhány szó novellairodalmunkról.

E lapok negyedik számában érdekes cikk jelent meg R-y aláírással. Kevés vonás, de élénk színekkel van abban föltüntetve újabbkori novellairodalmunk képe. Nemcsak fogékony szemlélő, hanem egyszersmind alapos gondolkodó s helyes ítélethozónak mutatkozik az író, midőn a tárgyismeret biztosságával azon okokat kutatja és fejtegeti, mellyek mint — lidérefény — novellistáinkat a költészeti fáradalmakkal összekötött, de dicsőséghez vivő ösvényéről a könnyebb haladású s látszólag gyorsabb sikerrel jutalmazó, valóban pedig a mindennapiság mocsárjában végződő „hamarmunka“ útjára csalja; s bár cikkét, minthogy csak az árnyoldalakat világítja meg és a Saharában nem jelöli ki a mosolygó oázokat, mellyek, mint dicséretes kivételek tagadhatatlanul léteznek — némileg az egyoldalúság vádja érheti: mí őszinte örömmel üdvözöljük a nemes törekvést, melly a veszélyessé válható, sőt már most is aggasztó körjelenségeivel figyelmet s orvosszert igénylő novellamánian és az ebből folyó bajokon segíteni igyekszik. Azomban nem céloim itt bókokat mondani, vagy ama néhány emelkedettebb irányú novellistánknak, kik az újabb generatióban becsülést érdemlő alakok, s hivatásuk színvonalán állanak, úgy tehetség, mint igyekezet dolgában, juttatni néhány elismerő szót; mi tollat adott kezembe, az: a tisztelt értekező úr érdekes rajzát a mennyire igénytelen tollamtól telik, néhány gondolattöredékkel egészíteni teljessé. Tudom, hogy nem hozok föl újat; gondolatim meg vannak bizonyára minden irodalmi életünket figyelemmel kísérő olvasó lelkében, de azokat formulálni és az igazságot födetlen sisakkal kiáltani fülébe a hiúságnak, ehez, mi tagadás, jelesebb ítéseinknél is hiányzott az erkölcsi bátorság. „Le calonnie sono come le ferite, che lasciano sempre le margine“ tartja egy olasz közmondás; pedig ezekre és életelen élces lapjaink s szépirodalmáraink igen gyakran jellemezhetetlen stylussal nyilatkozó boszújára legyen elkészülve az, ki nem fél pálcát törni olly mű fölött, mellynek címlapján netán a genie-clubb vagy céh valamelly szerkesztőségig emelkedett tagjának halhatatlan neve ragyog. Ha nem félnék, hogy R-y úr kihívás, vagy kapcáskodásnak veszi szavaim — lehetetlen lenne elhallgatnom ama sejtelmemet, miszerint őt is, aligha nem illetően meggyőződése készte fejtegetésében általánosságokra szorítkozni, s inkább név nélkül az egész clubbot és irányát, mint megnevezve annak leginkább megrovandó tagjait támadni meg. Egyébiránt, ha csalódnám — ez nem változtat állításom igazságán s nem tartóztat vissza, még jobban közeledni a darázsstészekhez, mellyet ő már bolygatni kezdett és hitem

szerint, egyik vagy másik nevesebb aesthetikusunk rövid idő múlva végkép föl fog forgatni.

A korszellem és a politikai helyzet, e kettőben gyökerezik R-y úr szerint novellairodalmunk elkallódásának főoka. És ezt egészen tagadni nem lehet.

Az általános forrongásban, a társadalom minden rétegeire kiterjeszkedő rázkódásokban, az universalis mozgalomban nem maradhat pusztán néző az egyén; a különbözőféle irányban és módon nyilatkozó tevékenység hullámárja körül öleli s viszi, ragadja magával, tenni, cselekedni kényszeríti őt is. Nagy lelkielő és vas akarat kívántatik ahhoz, hogy ez általános keringőben biztos, megingathatatlan alapot foglaljon el valaki. A nagy tömeg örömmel adja át magát e könnyűnek vélt haladásnak és a jobb rész netán föl-fölzengő intó szózata elvész a rohamos ár okozta zajban. „Tenni“ ez a jelszó, mit és hogyan? arra nem gondol senki. „Valóban ifjaink nagyobb részénél az életpálya és cél fölött a vaksors határoz; hivatás és megpróbált szellemi képesség vajmi kevésnek vezérsillaga.“ Lehet-e hát csodálkoznunk, hogy a gyakorlati és szellemi életben, tökéletlen fél munkákkal találkozunk minden léptenyomon? főleg pedig ez utóbbiban, hol a fönnevezett két tulajdon még tanulmány által sem pótolható. Hajdan az ifjúságra nézve a dicsőség csak remény volt, mellynek valósítását az önképzés göröngyös útján igyekvők eszközölni; most útonútfélen nyíló virág, mellynek leszakasztása és élvezetéhez könnyű szerrel juthatni. Hajdan az ifjúság megelégedett azzal, hogy gyöngye csemete, mellyet az idő és tanulmányok fejlesztő ereje izmosít gyümölesöző fává; most nem akar tudni zsengekorral; óriás tölgynek nézi magát, mellynek föladata árnynyal kedveskedni a tikkadt léleknek, virág nélkül gyümölesözőni — és e magas önértetben olly magasán hordja fejét is, hogy a régi világ emberének, kit ismeretei és tapasztalatai megtanítának szerénynek lenni — ajkán önkénytelen gúnynyal vegyes szánó mosoly jelen meg. És ez önhittség, e túlbecsülés sehol sem olly szembeszökő, mint az irodalom terén. Három vidéki levél, másfél novella s két hírlapi nagysággal a komlóban elköltött vacsorán életrekelt barátság elég ahhoz, hogy valamelly diákgyerek ironak tartsa magát és Vörösmarty, Arany stb. mellett saját nevét is hangoztassa.

De ez már nem a korszellem, nem is a 48 utáni állapot kifolyása, hanem — rögtön megmondom: mi.

Nem tudom: van-e e becses lap előfizetői közt nem akadémiai taglétére is tudós, vagy legalább neves férfiú, ki Pesten kívül, tehát a vidéken némi szellemi suprematiája iránti tiszteletből fakadó tekintélylyel birván, igen alkalmas — praenumeratio gyűjtőnek. Ha igen: úgy bizonyosan volt része abban a nem mindennapi örömben, ez utóbbi

évek lefolyása alatt minden évnegyed elején egy rakás — előfizetési fölhívással tiszteltetni meg, mellyben ismert hazafiságához őszinte bizalommal fordul Ingenéló Jónás, vagy Dologkerülő Jeremiás, miszerint ettől és ottól a naptól egészen új irányban, esinos külső, számtalan melléklet és a legjelesb írói erők közreműködésével megindulandó lapjához — cikket adni? nem! baleket fogni sziveskedjék. A speculativ szellem bámulatos leleményességgel bir paradoxonok föllállításában, mellyel lépre csalja a könnyen hívó közönséget, elhitetvén azzal, hogy az új lap égető szükségét pótol, hogy a külfölddel csak úgy nézhetünk farkasszemet, ha sok a lapunk, hogy — de elég lesz ennyi; ívek kellenének a szerkesztői furfang nyilatkozatainak kimerítő regisztrálására. És az új lap megindul; 3—4 száma középszerű, a többi egészen rossz; így tengődik, míg valamely lármásabb új versenytárs leszorítja a pályáról, és akkor befejezi dicstelen életét, nyom nélkül enyészvén el a feledés éjében. Nyom nélkül? vajha úgy lenne! többnyire azonban még soká tönkmarad, mint észrevehetetlen, de valódi tényező a közönség izlésének tönkretévésében, a szépirodalom megrontásában és az ifjú erők s tehetségek megvesztegetésében. Igen — mondjuk ki a kemény szót — szépirodalmi lapjainkban van, ha nem is az egyetlen, de mindenesetre a főok, miszerint belletristikánk, különösen pedig beszélyirodalmunk szégyenfolttá lett szellemi létünkön! Ez állításom igazságát senki sem fogja kétségbe vonni, kit összeköttetései a közönség fölültetésére kicifrázott függöny mögé pillantani engedének, ki szépirodalmi lapjaink belső oeconomiaját, szerkesztési módját ismeri. Lámpással kell keresni a szerkesztőt, ki lapját maga állítja össze. A legtöbb megelégszik azzal, hogy nevét a borítékra nyomatja, a beküldött cikkek átolvasása, megítélése, osztályozása stb. a segédszerkesztő dolga. Ha ez által csak a pajtáskodási szellemnek nyitnának szabad gazdálkodási tér, nem szólnának; de vannak komolyabb, károsabb következményei is.

A természet és sors átka, vagy ha úgy tetszik — áldása az, miszerint a tehetség jobbára ikertestvér a szegénységgel; a lant és koldusbot egy fa hajtása, a szellemi gazdagság anyagi vagyontalansággal jár karöltve. Ezt a tapasztalás fájdalmasan bizonyítja. Már most, átküzdvén magát a gymnasiumi évek nehézségein, hová sietne máshová a tehetséges szegény ifjú, mint Pestre, hol a kenyérkeresetnek több módja nyílik, másfelől pedig az egyetem s egyéb tudományos intézetekben ama szellemi források bugyognak, mellyekből lelki szomját, tudnivágyát eloltani reméli. Megfeszített szorgalommal fog ott a tanuláshoz, közben-közben egyik másik lapba írogat, míg valami szerkesztő nyakon csípi és szép szóval, ígérettel irodájába csalja. A komoly tanulmányok véget érnek, az újdonságok böngészése, correctio, stb. minden

óráját igénybe veszik s egy szép reggel XX vagy YY mint tehetséges fiatal író szerepel a lapokban és mint közönséges, vesztének indult talentum az életben. Sietve, kényelmesen dolgozni lesz a jelszó és ki kedvező körülmények között ragyogó csillaggá lehetett volna, az mint hitvány mécs végzi szolgálatát. Ez tehát egyik árnyoldala szépirodalmi lapjaink sokaságának.

A második : a nepotismus és nyereszkeskedési vágy. Ki tíz előfizetőt gyűjt : az munkatárs; egy kedves ajk mosolya, egy puha kéz szorítása utat nyit a legrosszabb beszélynek, sőt szerkesztői csillagot viv ki számára. Így keletkezik a számtalan dilettans író és írónő, kik ismét a viszonyosság elve alapján terjesztőivé lesznek a lapnak mindenféle a jobb irányú s becsesebb tartalmúak rovására. Ezért kénytelen a „Szépirodalmi Figyelő“ tengeni, míg más silányabb collegácskája százakat — kocsikázhat el. Még rontóbb, károsabb hatású pedig ennél — a nyervágy. „Ingyen“ ez a szerk. devise ; ingyen munka a szívesen látott. A legjobb beszély elhever hónapokig, ha díjat nem igénylő, bár gyarlóbb művek vannak kéznél. És ekkor is még olly szűkmarkú a t. szerk. úr, hogy az ifjú tehetség kényszerítve van sokat dolgozni, de — kedv nélkül ; pedig a kelletlen munkán meglátszik a hangulat, mellyben létesült.

A harmadik : a komoly munkáktól félélem. „Hölgyeink szeretnek illyféle cikkeket, de az írók nem találják el a stylust“ mondá nem rég egy érdekes szerkesztőnő.

E szava értelménye pedig az, hogy ne tessék aesthetikai alapelvek és műszabályok szerint bírálni, szoros logikai folyam által cikkének kissé komolyabb színezetet adni, bölesészeti vagy lélektani igazságokat feszegetni, a tényekből gyakorlati következtetéseket vonni el stb. hanem a most lábra kapott író és olvasó közönségnél kelendő rhapsodicus modorban, banalis phrasisok, cifra de illatnélküli szóvirágok, túlzott hasonlítások, mindennapi, de rikitó színekkel festett képek s más efféle magasabb fogalmaknak hódoló írótól megvetéssel került haszontalanságokkal tenni művét a „női olvasókörre“ nézve is éldelhetővé ! E szerkesztői izléstelenség vezetí tévútra azután még azon tehetségeket is, mellyek jó és helyes kiindulási pontot választottak, vagy keseríti el őket, ha gond és igyekezettel kidolgozott tanulmányaikat holmi kukorica poëta minden kritikán alatti verseiért vagy valamelly ágról szakadt desperatus fickó émelygős irkafirkáiért háttérbe szoríttatva s örökös fogságra íteltetni tapasztalják.

Végre negyedik és nem legkisebb, Gutzkovnak, iróinktól tán öntudatlanul de nagyon is követett s Paul de Kock-féle ledér trivialismusban nyilatkozó elve : „Az a mi költői, főlebb áll, mint a morál és illem minden törvényei.“ Mivé lesz így a költészet? Azzá a mivé a

legszebb test, ha a lélek, a szív nemtelen, aljas. A ragyogó szemek, az arc bájai, a kebel hava, az ajk búbajos mosolya, mind — mind elenyésznek és — undortgerjesztő vázzá lesz a teremtés remeke.

Sokat mondhatnék még, de nem akarom a szerk. jóakaratot kockáztatni az által, hogy a jeles, bár terjedelmesnek óhajtott lap térszűkére figyelemmel nem vagyok. Záradékul azomban legyen szabad még néhány bizalmas, őszinte szót intéznem fiatal íróinkhoz. „Unsere stolz aufthürmenden Paläste, unserer Städte majestätische Pracht, ruhen alle auf modernden Gebeinen“ énekli egy helyen Schiller, s mennyi-vel találóbban hangoztathatjuk ezt mi, kiknek földje egy nagy temető s dicsón halt ősök, a hazáért elvérzett apák koszorútlan sírjai a halmok, mellyeket most gondtalanul tapos a könnyelmű utód. A történet tehát, igen, ez legyen ifjaink bibliája, a harci vitézség, a politikai nagyság ösztön s lelkesítés szellemileg is hasonló magasságra küzdeni föl a nemzetet s tündöklővé tenni a magyar nevet. „Tenni“ legyen a jelszó, de értelménye egy legyen ezzel, hogy : tanulni. Hosszas előkészület után lépjenek föl az írói pályára, hogy ne találomra, hanem az öntudat nyugodt biztosságával haladhassanak azon. „Emlékezet és képzelem két külön tehetség ugyan, de a képzelem nem lehet termékeny, hol az emlékezet kopár. És nem elég a tények emlékezete sem, hanem reflexiora van szükség. S a szenvedélyekkel szintűgy van a dolog, mint a tényekkel, nem festhetjük, hanem észleljük ; analysis vagyis reflexio ala kell vennünk mind a magunk, mind a mások szenvedélyeit. A szenvedélyek mélyebb tanulmánya s a gondos műszerkezet nélkül a beszély, regény stb. csak neme az időtöltésnek s kilépvén az irodalom köréből, a kártya és domino mellett foglal helyet.“

S. J.

Könyvszemle.

Homer Iliasa.

Iskolák számára magyarázta és kiadta Ponorî Thewrewk Emil, Első ének. Pest, Heckenast 1862.

Napról napra örvendetesebb jeleit látjuk annak, hogy a classica philologia pártolása nálunk is mindegyre szélesebb kört nyer, és a görög és latin nyelv elleni régi ellenszenv s elfogúlt nézetek tisztultával a művelt hajdankor halhatlan írói érdemlett méltánylás- és tanulmányozásban részesülnek. Mutatja ezt a jelen könyv is, melly Homér Iliásának első énekét tárgyalja. A szerző nagy szorgalommal járt el majdnem mindenütt, sokszor talán túlbuzgósággal is, miszerint sokat hozott fel

a mi szorosan a dologhoz nem tartozik és a legbuzgóbb olvasót is kifárasztja; értem a sok idézményt, mellynek két harmadrésze bizvást elmaradhatott volna. A *μηδὲν ἄγαν* kivált az iskolák számára irt kiadásokra nézve megszeghetetlen törvény.

Hogy a szerző a Bekkerféle Homér legújabb kiadását vette alapúl, és hogy a magyarázatban mindenekelőtt Krüger görög nyelvtanát, Nägelsbachnak Homérhez irt jegyzeteit, Ameis Odysseáját méltó figyelembe vette, csak helyeselni lehet. Ellemben nem hagyhatjuk megrovás nélkül, hogy Bekkernek Homerről nagy fontosságú értekezései, mellyeket a „Monats-Berichte der Berliner Akademie“ című lapokban irt, szerző figyelmét kikerülték.

De menjünk át a részletes fejtegetésre.

A 2. v. *οὐλομένῃ* szóhoz nem említi a szerző az *ο*-nak *ου*-vá hosszabbítását, a mint ezt később teszi. Itt legalább is utalhatott volna a későbbi jegyzetre; ugyanez áll a 10. v. *νοῦσον*-ról is. — *ἀλλ' ἔθρηκεν*. Itt említhette volna a szerző, mért írják így, és nem *ἄλγεα θῆκεν*; — 5.) A prooemium itt két részből áll, mellyek közül a második az elsőnek a magyarázatát és igazolását tartalmazza; ennél fogva *πᾶσι* után pont jön. (1. Bekker Berl. Mon. 1860. Märzheft. 9. sz.) — 8) *μάχεσθαι*. Itt főlősleges volt Nägelsbach jegyzeteire utalni. — 9.) *ὁ γὰρ*-hoz idézendő lett volna Di. 50,1,2. és 2,7. — 10.) *λαοί*. Itt megemlítendő lett volna ezen szó jelentése a többes számban az Iliásban. (1. Lehrs de Arist. stud. Hom.) — 11.) *ὄνερα*. Itt idézendő lett volna Di. 14,9,8. — *τὸν Χρόσην*. A névelő ebbeli használatáról 1. Di. 50,3,4. l. a 96 v. is. — 13.) *λοσόμενος-φέρων-ἔχω* v. Itt az igenevek egymáshoz való viszonyát kellett volna megmagyarázni, és Nägelsbachra utalni; azonkívül a *στέμματα* jelentését megfejteni. — 15.) Ha szerző a hanghézag megengedését itt említi, kötelessége lett volna a hanghézag megengedésének többi esetét is elősorolni, vagy legalább az illető helyeken erre figyelmeztetni, a mit már a 2. versnél mulasztott el. *Χρόσεφ*- Di. 13,5,5. helyett 13,2,5 irandó. 17.) *ἐκνήμιδες*. Itt figyelmeztetni kell *ἐδ* kétszótagúságára. 1. Di. 3,1,2. 25.) *ἀφίη* Itt kimaradt ezen alak magyarázata, mellyre a szerző később utal. — *ἐπιτέλλειν*- Ennek legjobban felel meg a magyar „ráparancsolni.“ — 26) *μὴ ζιχρίω*- Nem Di. 54, 8, 9 hanem 54,8,10. — 30.) *ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ, ἐν*- Itt megemlítendő lett volna a hanghézag, és azonkívül az első *ω* meghosszabbítása, és a másodiknak megrövidítése. — 31.) *ἀντιᾶν*- nemcsak accusativus- és genitivus-, hanem dativussal is kapcsolatik. — 33.) *ὦς ἔφατ*- A *ὦς*-nak ezen hangjelölésében Bekker bizony nem utánozandó; a régi grammaticusok határozottan bizonyítják, hogy *ὦς*-szórészecske csupán *καὶ* és *οὐδὲ* után hajtott ékezetű, tehát *ὦς*. Az egyformaság korántsem elegendő ok a megváltoztatásra; ugyanez áll *μητίετα* (175. v.) *ἐύροπα, ἀκίχητα*-ról

legszebb test, ha a lélek, a szív nemtelen, aljas. A ragyogó szemek, az arc bájai, a kebel hava, az ajk búbajos mosolya, mind — mind elenyésznek és — undortgerjesztő vázzá lesz a teremtés remeke.

Sokat mondhatnék még, de nem akarom a szerk. jóakaratot kockáztatni az által, hogy a jeles, bár terjedelmesnek óhajtott lap térszűkére figyelemmel nem vagyok. Záradékul azomban legyen szabad még néhány bizalmas, őszinte szót intéznem fiatal íróinkhoz. „Unsere stolz aufthürmenden Paläste, unserer Städte majestätische Pracht, ruhen alle auf modernden Gebeinen“ énekli egy helyen Schiller, s mennyeivel találóbban hangoztathatjuk ezt mi, kiknek földje egy nagy temető s dícsón halt ősök, a hazáért elvérzett apák koszorútlan sírjai a halmok, mellyeket most gondtalanúl tapos a könnyelmű utód. A történet tehát, igen, ez legyen ifjaink bibliája, a harci vitézség, a politikai nagyság ösztön s lelkesítés szellemileg is hasonló magasságra küzdeni föl a nemzetet s tündöklővé tenni a magyar nevet. „Tenni“ legyen a jelszó, de értelménye egy legyen ezzel, hogy : tanulni. Hosszas előkészület után lépjenek föl az írói pályára, hogy ne találomra, hanem az öntudat nyugodt biztosságával haladhassanak azon. „Emlékezet és képzelem két külön tehetség ugyan, de a képzelem nem lehet termékeny, hol az emlékezet kopár. És nem elég a tények emlékezete sem, hanem reflexiora van szükség. S a szenvedélyekkel szintűgy van a dolog, mint a tényekkel, nem festhetjük, hanem észleljük ; analysis vagyis reflexio ala kell vennünk mind a magunk, mind a mások szenvedélyeit. A szenvedélyek mélyebb tanulmánya s a gondos műszerkezet nélkül a beszély, regény stb. csak neme az időtöltésnek s kilépvén az irodalom köréből, a kártya és domino mellett foglal helyet.“

S. J.

Könyvszemle.

Homer Iliasa.

Iskolák számára magyarázta és kiadta P o n o r i T h e w r e w k E m i l. Első ének. Pest, Heckenast 1862.

Napról napra örvedetesebb jeleit látjuk annak, hogy a classicaei philologia pártolása nálunk is mindegyre szélesebb kört nyer, és a görög és latin nyelv elleni régi ellenszenv s elfogúlt nézetek tisztultával a művelt hajdankor halhatlan írói érdemlett méltánylás- és tanulmányozásban részesülnek. Mutatja ezt a jelen könyv is, melly Homér Iliásának első énekét tárgyalja. A szerző nagy szorgalommal járt el majdnem mindenütt, sokszor talán túlbuzgósággal is, miszerint sokat hozott fel

a mi szorosan a dologhoz nem tartozik és a legbuzgóbb olvasót is kifárasztja; értem a sok idézményt, mellynek két harmadrésze bizvást elmaradhatott volna. A *μηδὲν ἄγαν* kivált az iskolák számára írt kiadásokra nézve megszeghetetlen törvény.

Hogy a szerző a Bekkerféle Homér legújabb kiadását vette alapul, és hogy a magyarázatan mindenekelőtt Krüger görög nyelvtanát, Nägelsbachnak Homérhez írt jegyzeteit, Ameis Odysseáját méltó figyelembe vette, csak helyeselni lehet. Ellemben nem hagyhatjuk megrovás nélkül, hogy Bekkernek Homerről nagy fontosságú értekezései, mellyeket a „Monats-Berichte der Berliner Akademie“ című lapokban írt, szerző figyelmét kikerülték.

De menjünk át a részletes fejtegetésre.

A 2. v. *οὐλομένην* szóhoz nem említi a szerző az *ο*-nak *ου*-vá hosszabbítását, a mint ezt később teszi. Itt legalább is utalhatott volna a későbbi jegyzetre; ugyanez áll a 10. v. *νοῦσον*-ról is. — *ἀλλεῖ ἔθρηκεν*. Itt említhette volna a szerző, mért írják így, és nem *ἄλγεα θῆκεν*; — 5.) A prooemium itt két részből áll, mellyek közül a második az elsőnek a magyarázata és igazolása tartalmazza; ennél fogva *πᾶσι* után pont jön. (1. Bekker Berl. Mon. 1860. Märzheft. 9. sz.) — 8) *μάχεσθαι*. Itt főszóleg volt Nägelsbach jegyzeteire utalni. — 9.) *ὁ γὰρ*-hoz idézendő lett volna Di. 50,4,2. és 2,7. — 10.) *λαοί*. Itt megemlítendő lett volna ezen szó jelentése a többes számban az Iliásban. (1. Lehrs de Arist. stud. Hom.) — 11.) *οἴνεα*. Itt idézendő lett volna Di. 14,9,8. — *τὸν Χρόσην*. A névelő ebbeli használatáról 1. Di. 50,3,4. l. a 96 v. is. — 13.) *λοσόμενος-φέρων-ἔχω* v. Itt az igenevek egymáshoz való viszonyát kellett volna megmagyarázni, és Nägelsbachra utalni; azonkívül a *στέμματα* jelentését megfejteni. — 15.) Ha szerző a hanghézag megengedését itt említi, kötelessége lett volna a hanghézag megengedésének többi esetét is elősorolni, vagy legalább az illető helyeken erre figyelmeztetni, a mit már a 2. versnél mulasztott el. *Χρόσεφ*- Di. 13,5,5. helyett 13,2,5 irandó. 17.) *ἐὐκνήμιδες*. Itt figyelmeztetni kell *εὐ* kétszótagúságára. 1. Di. 3,4,2. 25.) *ἀφίη* Itt kimaradt ezen alak magyarázata, mellyre a szerző később utal. — *ἐπιτέλλειν*- Ennek legjobban felel meg a magyar „ráparancsolni.“ — 26) *μη̄ κίχτω*- Nem Di. 54, 8, 9 hanem 54,8,10. — 30.) *ἡμετέρω ἐνὶ οἴκῳ, ἐν*- Itt megemlítendő lett volna a hanghézag, és azonkívül az első *ω* meghosszabbítása, és a másodiknak megrövidítése. — 31.) *ἀντιᾶν*- nemcsak accusativus- és genitivus-, hanem dativussal is kapcsolatik. — 33.) *ὦς ἔφατ*- A *ὦς*-nak ezen hangjelölésében Bekker bizony nem utánozandó; a régi grammaticusok határozottan bizonyítják, hogy *ὦς*-szórészcseke csupán *καὶ* és *οὐδὲ* után hajtott ékezetű, tehát *ὦς*. Az egyformaság korántsem elegendő ok a megváltoztatásra; ugyanez áll *μη̄τίετα* (175. v.) *ἐὐρύοπα, ἀκίχητα*-ról

külömben sok mást is kellene kényünk kedvünk szerint változtatnunk; így péld. *άλτο* (a mit szerző 532. v. minden ok nélkül megváltoztatott) így *ἐηλάμενος, ἀκηχήμενος, ἐσσόμενος* (Kr. Di. 30, 6, 3.) és más effélet. — Ép olly kevésbé (l. utószó- 87. lap.) látjuk igazolva, mért ír a szerző *ἔδδισεν*-t és nem *ἔδδισεν*. A mássalhangzók megkettőztetése Homérról be van bizonyítva (l. Ahrens homerische Excursus im Rhein. Mus. és Philol. azonkívül Kr. Di. 7, 3. 4. 5. stb.) Ha tehát *ἔλλαβε, ἔμμαθον, ἔσσενα, ἔδδνητος* és más effélet írunk, bizony következik hogy *ἔδδισεν*-t is írjunk — 37.) *Ω* 335 ide nem tartozik, mert *Ω* itt dativus comdi. — *ἀμφιβέβηκας* összehasonlítandó *περιβαίνω*-val. — Hogy a görög relatiuum digammával kezdődött, az legalább nem mindenütt kivihető. (l. Hoffm. quaest.) — 38.) *ἴφι*. Helyesebben magyarázta ezen szót Bekker (Berl. Mon. 1860. Febr. Heft 4. szám). — 43.) *Ἀπόλλων* Itt említendő lett volna az *a* mennyisége; l. 14. 21. 36. 86. vv. — 45.) *τόξα* — Itt figyelmeztetni kellett a többes számra; l. Di. 44. 3. 3. és Bekker Berl. Monats. 1860. Märzheft. 7. sz. — 47.) *κινήθεντος* már ezen igénél kellett volna megjegyezni, a mit szerző 57. v. *ἤγερον* szóhoz jegyzett meg. — 52.) Itt jobb volna a *βάλλω, οὐτάζω, τύπτω* és *πατάσσω* közti különbségre figyelmeztetni. Lehrs Arist. 71. pedig kimaradhat, mivel már Nägelsbachnál az idézett helyen elő van hozva. — 53.) *ἀνά στρατὸν* Nem csak a szerző szerint tartozik *ἀνά* mint előjáró *στρατὸν*-hoz. — 58.) *τοῖσι δ' ἀνιστάμενος*. Hogy *τοῖσι*-t lehet *ἀνιστάμενος*-szal összekapcsolni, azt látjuk péld. a 68. versből is, de hogy *μετέφη* igéhez is tartozhatik, bizonyítja B. 441, δ. 660. És hogy mellyik igével kapcsoljuk inkább össze, azt megtudhatjuk többek közt ezen versekből is: *καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα* vagy *τὴν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς*. — 59.) *οἴω*- Ezen szó alakjára is lehetett volna figyelmeztetni. — 60.) *φύγομεν*. Nem csupán az óhajtómód fejezi itt a lehetőséget ki, hanem *κὲν . . . φύγομεν* — 61.) *εἰ δῆ*. Ennek jobban felel meg: „ha immár, si quidem iam.“ — 62.) Itt *μάντις* és *ἱερεύς*-ről is jó lett volna egy pár szót említeni, és 69. v. *οἰωνοπόλος*-ról. — 65.) *ἐδωλῆς* és *ἐκατόμβης* — Itt megemlítendő lett volna a genitivusnak ezen neve; l. Di. 47, 21, 1. 2. Kiss-Curt. 422. jegyz. — 67.) *ἦμιν*. Itt a hangjelölés miatt idézendő Di. 25, 1, 18. valamint a 147. versnél is. — *βούλεται* Itt egészen fölösleges volt Lichner és Szepesi nyelvtanára utalni, mivel a 62. vhez ugyanazon §.§. már idézve vannak. — 70.) *ἐσσόμενα*. Itt az alak lett volna megmagyarázandó. — 85.) Itt nagyon kellemetlen sajtóhiba van a jegyzetben, tudniillik *εἶπε*, melly szó 173. vershez épen olly hibásan van idézve. A javítani való hibák közt nem találjuk! Ép olly kellemetlen 242. vhez *πεσόντος*. — 91.) *πολλόν*. Az alakra figyelmeztetni kellett volna. — 98.) *ἀπὸ . . . δόμενα*: Ezen igének alanya nem Aga-

memnon, hanem általános. — *ἐλίκοφ* Sokkal valószínűbb a Doederleinféle magyarázat, *ἐλίσσω* igétől: „ki gyorsan forgatja szemeit, vigszemű“ Azonkívül az alakra nézve (*ἐλικώπιδα*) idézendő Di. 17, 2, 1. Kiss-Curt. szój. 156. §. — 102.) *εὐρὸν κρείων* — A latin *late rex* vagy *late tyrannus*-sali összehasonlítás helytelen mivel *κρείων* nem főnév, hanem igenév; l. X. 48. Di. 39. §. — 105.) Az itteni jegyzetben előhozott kifejtése a belső tárgynak nagyon homályos és elégtelen. Így az első pont: „Az ige is, a tárgy is egy és ugyanazon gyökszóból van képezve; azaz: a mint tárgy mutatkozó, elvont fogalom mutatkozik egyszersmind mint ige.“ Vegyük p. *τεῖχος τειχιζέσθαι*; ezt a példát csak ezen pont alá lehet sorolni, mert az ige is, a tárgy is ugyanazon gyökszóból van képezve; már pedig csak senki sem fogja állítani, hogy *τεῖχος* („fal“) elvont fogalom. — Itt egyszersmind azon esetre kellett volna figyelmeztetni, hol az igével szószármazatilag rokon Accusativus egyedül áll, mint 360. *ἔπος ἔφατ'*, és hol az más szó által közelebről meg van határozva, mint 108. *ἔσθλόν τι... εἶπας ἔπος*. — Ép oly elégtelen a 3. pont, melly így szól: „A tárgy különös nemét képezi az ige által kifejezett elvont fogalomnak.“ Vegyük p. *νόστον ὀδύρεσθαι* („a hazatérését keseregni“); ezt a példát ide kell számítanunk, már pedig micsoda neme legyen a keseregésnek a hazatérés, nehéz fölfogni. — Ép oly homályos a negyedik pont is. — A szerző sokkal helyesebben járt volna el, ha vagy La Roche szerint (*homerische Studien*) osztotta volna föl a belső tárgynak használatát, vagy Kiss-Curt. nyelvtanára utalt volna, és az egyes pontokhoz homéri példákat hozott volna föl, magyarázva ezeket a hol lehet hasonló magyar példákkal. — *πρῶτος*. Nem ezen szóra vonatkozik az itt előhozott jegyzet, hanem az első, tudniillik *Κάλχαντα*. — *εἶπας*. Itt megjegyzendő lett volna az alak, hogy tudniillik 2. Aoristus, az 1. Aor. ragaival, hasonlóan *ἔνεργα*; ellemben megfordítva l. a 428. vhez írt jegy. és Kiss.-Curt. 258. §. — 113.) *προβέβουλα*-nál megjegyezni, hogy csak itt fordul elő, nem elég. — 120.) Hogy az helytelen, a mit a szerző ezen jegyzetben ḑ-ról állít, bebizonyítá: Bekker Berl. Monts. 1859. Mai. — 123.) *πῶς γάρ*. A *πῶς* leghelyesebben és egyszerűbben magyarázható kr. Spr. 41, 17, 12. szerint; a *γάρ*-t pedig helyesen magyarázta Faesi (az illető helyen); *γάρ*-nak abbéli magyarázata ösmeretes. Ennélfogva *πῶς γάρ* magyarul: „hogyan is.“ — 125.) *πολίον*, „honnan kérdésre megfelelő genitivus.“ Ezen szavak után következők beigtatandók: „és az ige előjárójától függ. Di. 47, 23.“ — 127.) *θεῶν πρόσ* dativus commodi. — 131.) *ἔων* — az itteni jegyzék már a 70. versnél lett volna fölhozandó. Az *ε* ebbéli előtoldásához idézendő Di. 7, 2, 1. — 135.) „Az *εἰ μὲν δώσουσι*-hoz való utómondattal ki van hagyva.“ Ezen szavak után beigtatandók következők: „mi akkor

történik, ha az előmondatból már kitetszik, hogy egy más követendi azt.“ — 136.) Ezen vershez a szerző az 571. vhez írt jegyzékére utal hol azonban semmit sem találunk. — 139.) *ὄν κεν ἴχωμαι* Ezen vershez írt jegyzetnél azt gondolhatná valaki, hogy szerző *ἴχωμαι*-t futurumnak tartja. — *ἴχω* — „a prózában *εἰς*-szel áll.“ Így hangzik a jegyzet, pedig nem igaz, mert *ἴχω* a prózában általában nem is találattik; Homérben pedig *ἴξ* és *ὄν* gyökből származott igék, kevés kivétellel majdnem mindig esupán accusativussal köttetnek össze; az arány körülbelül 300 : 20-hoz (l. La Roche — homer. Studien.) — 145.) Ezen vers megemlítendő a metszet hiánya miatt a 3. lábban; ilyenek még 218. 307. 400. 466. és 584. — 149.) *ἀναιδείην ἐπιειμένος* Itt az Accusativus lett volna megmagyarázandó. — 164.) *ἐν ναϊόμενον* Itt az okát kellett volna felhozni ezen írásmódnak. — 186.) Kr. Di. 55, 3. A. 15 helyett írj.: Di. 55, 3, A. 17. — 195.) „Az Olympus, mellyen az istenek laknak, égbe nyúlik csücsaival.“ Ez a megjegyzés nem tartozik ide. — 205.) A Krügerből citált §. nem *ὕπεροπλήρησι*-hez tartozik, hanem *ὀλέσση ἄν*-hoz; — *ὕπεροπλήρησι*-hez idézendő Di. 44. 2. 1. — 210.) A mit szerző ezen vershez írt jegyzéke végén Krügernek tulajdonít, azt bizony Krügerben nem olvassuk. — 224.) Di. 52. 4. A. helyett írj.: 53, 4. A. — 230.) *σέθεν ἀντία εἶπη*, az itteni jegyzék végénél felhozott példák közül csak az utolsó illik ide, melly egyszermind mutatja, hogy ezen jegyzetnek első sora helytelen; a többiben csak *ἀντία*-t találjuk genitivussal összekapcsolva; *Φ*. 431. pedig *ἀντίω* igét dativussal. — 244.) „Az attikaiak soha sem hagyják el *ῶτι*-nak *τ*-ját.“ Ez áll a jegyzetben; hogy azonban Homérnál is ezen kihagyás hibás, bebizonyítá Bekker Berl. Monts. 1859. Mai. E szerint tehát Krügernek itt idézett jegyzéke is kijavítandó. — 252.) *τριτάτοιαι* és 254. *ὦ πόπος* — lett volna megmagyarázandó. — 258.) *περὶ . . . περὶ δ' ἐστέ*, itt említendő lett volna Kr. Di. 68, 33, 3. — 262.) *ἴδω* és *ἴδωμαι* — „Az egyik cselekvő, másik közép idomban, mi azonban semmi különbséget nem tesz a kettő közt.“ Így van a jegyzet; de mire nézve nem tesz semmi különbséget, azt nem halljuk. — 263.) „Kr. Di. 51, 10, A. 3.“ Ezen számokat hiába keressük. — 266.) Itt figyelmeztetni kellett *ζάρτιστοι*-nak háromszoros ismétlésére, és hasonló példákat előhozni. — 277.) „*θέλω* alak Homérnál nem található.“ Így a jegyzet. Hogy ezen állítás helytelen, bebizonyítá Bekker Berl. Monts. 859. Mai. — 283.) Az itt előhozott példából *λ*. 102. nem tartozik ide, mivel itt a dativus az egész kifejezéstől függ. úgy mint *θ*. 449. Hogy azonban Faesi és Krüger magyarázata egyszerűbb, mutatja a szórend is, melly a felhozott példákban másféle. — 309.) *ἐς δ' ἐρέτας . . . ἐς δ' . . . ἄνδ*. Erről l. Di. 59, 1, 2. Azonkívül említendő a tmesisek, és figyelemre méltó az alliteratio. — *εἰςβαίνων*-hez való jegyzet helytelen,

mert nem *εἰσβαίνειν*, hanem a gyöngge független multja bír ezen átható jelentéssel; l. Kiss-Curt. 329. §. — 320.) Itt idézendő a 190 v. Az itt felhozott Di. 51, 5. A. τ. nem tartozik ide. — 326.) *προίη ἐπι . . ἔτελλεν* Erról a 137. vhez írt jegyzetben semmit sem találunk. — „*ἀφίη*-ról a 25 v nél.“ Így a jegyzet. De sem itten *ἀφίη* nem áll, sem a 25. vershez jegyzetet nem találunk. — 327.) *ἀέχοντε*. A 34. versben *ἀέχοντε*-ről szó nincs, hanem az egész verssel lehet összehasonlítni. — 344.) Ami itt *σοός*-ról áll, fölösleges ismétlése a 117. vershez írt jegyzetnek. — 350.) „Szabály hogy a kéttagú előljáró“ — Ezen szavak után beíratandók a következők: „Kivéve *ἀνά* és *διά*-t, és a több mind két időmennyiséget (*χρονοί*) magában foglaló előljárókat.“ — 382.) *νυ*. Ezt Nägelsbach helyesen magyarázta meg jegyzeteiben. — 386) *αὐτίκα* Ezen jegyzettel v. ö. főképen Nägelsb. Anmerk. zur Ilias. 2 kiad. B. 442. és 1. kiadás-Excurs. XIV. 8. — 398.) *ἀθανάτοισιν*. Itt az *a* meghoszabítása lett volna megemlítendő; l. 503. 520. — 403.) Itt hasonló helyeket kellett volna felhozni, hol Homér egy tárgynál kétféle nevet említ, mellyek közül az egyik az isteneknél, a másik az embereknél volt szokásban, l. B. 813. E. 291. Y. 74. Z. 402. — 407.) (*λαβὲ γούνον*) Ezen szavakhoz helytelenül van idézve a 68. v. — 418.) *ἔπλεο*. Hogy ez nem Aoristus, hanem Imperfectum, mutatja Di. 39. §. is. — 439.) Itt lehetett volna ezen versmértékére figyelmeztetni. — 456.) Nem ezt a verset, hanem a következőt lehet összehasonlítni a 43-kal. — 458.) β. 421. helyett B. 421. kell olvasni. — Itt Schoemann-t ismét idézni, fölösleges volt, mivel 449. hez már megtörtént. — *αὐτὰρ ἐπέε*. Ennek az ismétlése figyelemreméltó 464. 467. 469. — 528.) Ezen vhez idézett χ. 431. alatt semmit sem találunk. — 528—30.) Ezen versekhez idézett θ. 433. helyett θ. 443. irandó. — Virg. Aen. I. 107. alatt pedig hiába keresünk hasonlót. — 532.) (*ἄλτο*) Azért, hogy *ἄλτο*-ban a hangjelölés nincs eddig még eléggé megmagyarázva, nem áll jogunkban azt kényünk kedvünk szerint megváltoztatni; l. a 33. vhez írt jegyz. — 534.) *τις οὐδέ ἔτλη* — nem annyit tesz mint: „senki sem bírta, vala képes;“ hanem: „senki sem mert.“ — 543.) Az itt idézett 57. vhez jegyzetet hiába keresünk. — 555.) Az itt idézett x. 528 és ω. 363 legkevésbé sem hasonlít. — 558.) Az idézett 52. v. alatt ismét semmit sem találunk. — *ἐτίτομον* valamint 514. *νημερτές* módozatot jelentő igehatározói tárgyesetnek magyarázandó. (l. La Roche-homer Studien). — 574.) *ὦδε* Az ehhez való jegyzet haszontalan ismétlése a 181. vhez írt jegyzetnek. — 609.) Az itt idézett H. 443.-ban nagyon csekély a hasonlóság. — Az elősoroltakból kitűnik, miben áll ezen könyvnek hiánya. A sajtóhibák száma is sokkal nagyobb, mint a hozzá csatolt lajstrom mutatja.

Azonkívül kifejezések, mint: *Attributum*, *obiectum*, *genitivus*.

obiectivus, praedicative, separativ értelemben, adverbialis accusativus, absolute és több effélék nem helyeselhetők. Mind a mellett megvalljuk, hogy e munka kivált egy második javított kiadásban nagyon használható tanodai kézikönyv lesz.

Végre meg kell jegyeznünk, hogy e munka még egy tekintetben tanulságos. Megismerjük ugyanis abból a szerző műveit, a megjelenteket és meg nem jelenteket, a szerző szülőit és pártfogóit, a szerző állását és helyzetét, a szerző könyvtárát, a szerzőnek előbbi tartózkodását, és körülbelül a születése napját is. Megannyi megbecsülhetetlen adatok szerző egykori életirója számára!!

D á v i d I s t v á n.

Még egyszer a „Quae maribus.“

A „Kritikai lapok“ 5. számában V. úr ezen ismeretes verseknek újra behozatalától akarja tudós hazánkfiait óvni, hogy ezáltal őket egy hátrálástól megmentse. Értekezésének végén ezeket mondja: „Az eddig elősorolt okoknál fogva nem átaljuk a quaemaribus pártolóit minden jó akaratuk mellett a magyar műveltség és haladás ellenségei közé számítani.“

Ezen rettenetes anathema dacára legyen szabad e tárgyról nekem is némit előhozni; hisz azon taneszköz, melly hazánk iskoláiban századokon át jó sikerrel használtatott, megérdemli, hogy mielőtt haszontalan rongyként eldobatnék, egy kissé mélyebben megvizsgáltassék, természetesen sine ira et studio; mert higgye el V. úr, hogy én e verseket magam is szeretném kiküszöbölni, várva várva azon újabb, gyermekek számára irt latin nyelvtant, melly a quaemaribus-t szükségtelemné tegye. A „Kritikai lapok“ említett számában a „quaemaribus“ fölírást látván, legnagyobb mohósággal fogtam az értekezés olvasásához, remélvén, mikép a várva várt új, célszerűbb tanmód titkaival fogok találkozni; de várakozásomban csalódtam, mert hiányok és vádak elősorolásán kívül mit sem találtam, s én evvel e téren megelégedni nem tudok, kiváltkép ha a vádak nem eléggé alaposak.

Lássuk tehát mindenek előtt V. úrnak ezen versek ellen intézett vádjait.

„A quaemaribus a szabatosság semmi kellekeivel nem bir.“

A szabatosságról s annak kellekeiről a tudósok véleményei nem voltak egyformák; évszázadok előtt a tudományok minden ágában sokat véltek a tudósok szabatosnak, mit ma annak nem mondhatunk; ők, nézetük szerint, koruk igényeinek megfelelték. Ha a quaemaribust

csak ezen vád terhelné, kötelességünk volna a nem szabatos kifejezések helyett szabatosakat helyettesíteni. Az említett ellenvetéssel még a mennyiségtant is könnyű volna az iskolákból kiküszöbölni. A ki a módszertan terén valamit leront a nélkül, hogy a lerontott helyébe más jobbat tenne, vagy legalább tervezne, nem nagy köszönetet érdemel.

„A quaemaribusban sok haszonvehetetlen anyag van.“

Erre a felelet igen egyszerű. Hagyassék ki a haszonvehetlen anyag; de tartassék meg az, a mi haszonvehető. A haszonvehetőséget azonban e téren se szorítsuk csak a gymnasiumi pálya ideje alatt előforduló olvasmányok szavaira, mert ugyanazon elv szerint kellene azután a latin szótárakat a felsőbb osztályok számára is szerkeszteni, mit aligha fogunk tenni.

„A második osztálybeli ifjak képtelenek metrikai formák fölfogására.“

Ha a quaemaribusnak célja a metrikai formák betanítása volna, úgy azt egy percig sem óhajtanám az iskolákban megtartatni; de miután e verseknek egyedüli célja az, hogy a gyermek emlékező tehetsége a nemekre vonatkozó számtalan kivételeknél elősegíttessék, az ellenvetés érvényessége magától megszűnik.

„Az első vagy második osztálybeliek szokatlanok a költői beszédhez.“

A hol a quaemaribusban illy költői beszéd előfordul, vetköztessék az ki költői alakjából. Külömben, higgye el V. úr, hogy a quaemaribusnak költőisége a gyermek fölfogó tehetségét nem fogja nagy zavarba hozni.

„Talán azt véli valaki, hogy könnyen megtanulják (a gyermekek) e verseket költői alakjuknál fogva.“

Ha ezen versek megtanulása nehézséggel járna is, azt, ha általuk az említettem főcél eléretnék, e versek megtanulása ellen vádként fölhozni nem lehetne. A mennyire gyermekkoromra visszaemlékszem, tudom, hogy 10 radicesnek abc szerinti megtanulása nagyobb nehézséggel járt, mint a quaemaribusból 4 versnek elsajátítása. Azután a nagy fáradsággal betanult radiceseknek öntudatos nyoma nem maradt emlékező tehetségemben, míg a quaemaribus verseire mai napig tisztán vissza tudok emlékezni.

„Femineum dices mely külömben is könnyen félremagyarázható értelménél fogva erkölcsi tekintetből nem ajánlható.“

Castis omnia casta! A viszhang A tükör
Elmondhatni e tekintetben:

„Aetas parentum pejor avis tulit Nos nequiores.“

Ennyit a fölhozott ellenvetésekre. De térjünk most vissza még egyszer a quaemaribusra.

A második osztályban a latin főnevek nevei is előfordulnak. Hogy ezen nemek betanulása nagy nehézséggel van összekapcsolva, kétséget nem szenved, hisz ez mindennapi tapasztalásunk. A gyermek emlékező tehetségén tehát segíteni kell. De mi módon történjék ez? Hic Rhodus, hic salta.

A németországi latin nyelvészek egy része e nehézséget semmibe se vette; ezekhez tartozik a többi közt Dr. Madvig, Wolf és Engelmann. Kik nemcsak a szabályokat, hanem a kivételeket is kötetlen beszédben adják elő. — Mások e nehézséget nem ignorálták, s legyőzésére szinte verseket alkalmaztak. Ezekhez tartozik Dünnebier, Dr. Putsche s Dr. Schulz, kik e tárgynál illyféle verseket használnak:

Die Endung o, or, os, e-r.
Und e-s das der Silben mehr
Im Genitivo zu sich nimmt,
Ist für das männliche bestimmt.

Az is, és a negyedik ejtegetésű us végzetnél Dr. Krüger (Grotefend) is versekhez folyamodik:

Viele Wörter sind auf is
Masculini generis
panis, piscis, crinis finis stb.

Ezen utóbbi két végzetnél még Dr. Zumpt is versekhez és pedig Hexameterekhez folyamodik latin nyelvtanában:

Mascula sunt panis, piscis, crinis, cinis, ignis
Funis, glis, vectis, follis, fascis, lapis, amnis stb.

Hazánk gymnasiumaiból a quaemaribus 12 évig volt számüzve s helyette hol az abc szerint való mód, hol pedig az úgynevezett rímes versek adattak elő, s mi volt a siker? Az, hogy a latin főnevek neveit jelenleg még a legszorgalmasabb felsőbb osztálybeli tanulók se tudják úgy, mint azt a kiküszöböltetni tanácsolt, sőt majdnem parancsolt quaemaribus segítségével hajdan bármely közepszerű szorgalmú második osztálybeli ifjú az első félév bevégeztével tudta.

A századokon át célszerűnek bebizonyult eszközt eldobtuk, s nem voltunk képesek helyébe célszerűbbet tenni.

Szabadjon ezek után szerény véleményemet minden anathemával való fenyegetőzés nélkül előadni, melly ebből áll:

1.) A szabályok magyar folyóbeszédben, kellő pontossággal adassanak elő.

2.) A végzetekre vonatkozó kivételek, ha vannak, közvetlen a szabályok után tétessenek latin, vagy még célszerűbben magyar hexameterekben.

3.) Ezen kivételes szavak a latin nyelvűbuvárok legújabb vívmányaival hozassanak összhangzásba.

4.) Az ezen osztályban még időelőtti görög főnevek nemei hagyassanak érintetlenül.

Ezen eljárás mellett a tanuló körülbelül 40 hexameter segítségével a latin főnevek nemeinek meghatározásában azon biztosságot nyerendi, mellyet jelenleg gymnasiumainkban hasztalan keresünk.

Befejezésül kijelentem, hogy ha valaki nem ezen utat követné a latin főnevek nemeinek meghatározásában, én őt azért nem fogom a magyar műveltség és haladás ellenségei közé számítani, jól tudván, hogy ezek jelenleg olly tényezőktől függnnek, mellyekre sem a quaemariibus, sem az ismert rimes versek befolyást nem gyakorolnak. *)

Budán, május 12-én 1862.

Dr. Lutter Nándor.

„Az ember tragédiájá“-ról.

(Levéltöredék.)

Aztkérde, kedves barátom, hogy tetszik az „Ember tragédiája“? A kérdésre felelve, tétova nélkül válaszolhatom: nekem tetszik; s hogy szavaimnak kellónél bővebb értelmezést ne találj adni, röviden meg is magyarázom, miért. Tetszik, mert szerzőjében irodalmunk egy tapasztalásokon megszürt, mélyen gondolkodó fővel gyarapodott, kinek erős pillantása és széles látköre valóban az emberi tudás és érzület mai fejlődésének színvonalán áll. Ez nálunk, hol az oktalan rajz, élemlénytelen kérődzés és tárgyitalan szemlélődés divatja az irodalom első ifjúságát még mindennap kiáltólag bizonyítja, kettős nyereség. Tetszik továbbá, mert a mostani időben, midőn tiz évi nyomoruságos korszak hitvány vetése, a dudva és burján, folyvást undorító bujasággal ácsingózik irodalmunk szentélye körül, örülni kell az embernek, ha lát valakit, ki

*) Midőn mi is tudományos meggyőződésünk alapján ezen indítványt egész terjedelmében aláírnók, egyszersmiud szükségesnek látjuk kijelenteni, hogy miután ezen cikk, a mi a szóban forgó kérdés l é n y e g é t illeti, V. úrnak a „Kr. Lapok“ 5. számában ugyan ezen tárgyról kifejtett nézeteit nem annyira megcáfolja mint kiegészíti, ez által a Q u a e m a r i b u s ügyét befejezettnek tekintjük s ép ezért fölöslegesnek tartjuk bizonyos, heves, személyeskedő iratra, melly az „Idők Tanúja“ban a Quaemariibus apologiáját hozza, válaszolni, A szerk.

nagy elmeélére és lelkiismeretes tanulmányokra támaszkodva, nem a nyegleség és pajtáskodás tolvajlámpájával, hanem a hivatás és becsületes önértékelés napsugara alatt jelenik meg azon küzdőhomokon, melyre egy nemzet szemei függesztvék. Madách kétszeresen kedves, mert váratlan tünemény irodalmunkban s nekünk — kik kedvezőbb fordulatra rég várunk, ennek előkészítésére hatni is próbálgattunk, s kiknek e miatt némi küzdés és tán félreértéstől már sem lehetett megmenekedni: — nekünk lehetetlen nem osztani azon szíves üdvözlést, melyben az „Ember tragédiája“ írója a jobbak részéről találkozott. Hanem itt aztán, gondolom, nem is árt megállapodni, s elismerve a mű alkalmi becsét, méltatva az általa elfoglalt szempontot, az igazság érdekében kimondani, a mit sokan kerülgettek és leghőbb magasztalói is mintegy implicáltak: e munka mint költemény nem ér semmit, és mint drámai költemény még kevesebbet. Mert — mellőzve a szerkezet mivoltát — nemhogy a párbeszédbe állított személyek hangján a tárgyilagosságnak valami nyoma volna észlelhető, hanem minden személyben csak Madách beszél; Ádamban olyan figyelemgerjesztő komolysággal, mint tavál az országgyűlésen, mikor lelkes szónoklata már mindjárt érdeket ébresztett, — Luciferben pedig azon kedélyességgel, sans géne, mint ebéd után a színháztéri kioszkban, vagy Kuglernél, — a hol, ha jól emlékszem, a múlt nyáron nekem megmutattad volt. Évában vékonyabb hangot próbál, a mi azonban legkevésbé sem akar neki sikerülni; és így egy percig sem vagyunk megfosztva azon szerencsétől, hogy eleitől végig maga a szelleműs szerző szavát halljuk. Inkább lehet tehát nevezni dialogizált tankölteménynek; csakhogy kár, de a nyelv még azon símaságra és magasságra sem emelkedik, mely a tankölteménynél éppen azért kívántatik meg, mivel ez a költemény nevét egyedül az előadás varázsának köszönheti, mint Kis János gyönyörű szép verseiben meggyőzőleg tapasztaljuk. — Ha jól fölveszem, az egész nem egyéb a világtörténetből szedett velős abstractiók egymáshoz kapcsolt sorozatánál; becses fejtegetés, mellynek egyik főhibája a költőieskedő nyelv és a költői szabadság órve alatt becsúsztott számos anachronismus. — Miért lenyakazni Miltiadest, kinek lankadt szemeit a börtönben kis fia Cimon fogta be, hogy a hazaért nyert sebek orvosságát jókor megismerje? S ha soldatescát akart festeni szerző, miért nem ugrotta át a calaisi csatornát? Párisban azt Londonnal sokkal több joggal tehetne volna. A malmot, mellyről Ádám a végmonologban beszél, nem említve, a mi a bort illeti, kétlem, hogy ennek ismerete mellett az Ember álomképei olyan sötét alakot öltöttek volna. De szavaim gregussi „fájdalmá“ból*) azt következtethetnéd, mintha holmi iskolamesteri szórszál-

*) L. a Kistaludy társaság idej litokónoki jelentését.

nagy elmeélére és lelkiismeretes tanulmányokra támaszkodva, nem a nyegleség és pajtáskodás tolvajlámpájával, hanem a hivatás és becsületes önértés napsugara alatt jelenik meg azon küzdőhomokon, mellyre egy nemzet szemei függesztvék. *M a d á c h* kétszeresen kedves, mert váratlan tünemény irodalmunkban s nekünk — kik kedvezőbb fordulatra rég várunk, ennek előkészítésére hatni is próbálgattunk, s kiknek e miatt némi küzdés és tán félreértéstől már sem lehetett megmenekedni: — nekünk lehetetlen nem osztani azon szives üdvözlétet, mellyben az „Ember tragédiája“ írója a jobbak részéről találkozott. Hanem itt aztán, gondolom, nem is árt megállapodni, s elismerve a mű alkalmi becsét, méltatva az általa elfoglalt szempontot, az igazság érdekében kimondani, a mit sokan kerülgettek és leghőbb magasztalói is mintegy implicáltak: e munka mint költemény nem ér semmit, és mint drámai költemény még kevesebbet. Mert — mellőzve a szerkezet mivoltát — nemhogy a párbeszédbe állított személyek hangján a tárgyilagosságnak valami nyoma volna észlelhető, hanem minden személyben csak *M a d á c h* beszél; Ádamban olyan figyelemgerjesztő komolysággal, mint tavál az országgyűlésen, mikor lelkes szónoklata már mindjárt érdeket ébresztett, — Luciferben pedig azon kedélyességgel, sans géne, mint ebéd után a színháztéri kioszkban, vagy Kuglernél, — a hol, ha jól emlékszem, a múlt nyáron nekem megmutattad volt. Évában vékonyabb hangot próbál, a mi azomban legkevésbé sem akar neki sikerülni; és így egy percig sem vagyunk megfosztva azon szerencsétől, hogy eleitől végig maga a szelleműs szerző szavát halljuk. Inkább lehet tehát nevezni dialogizált tankölteménynek; csakhogy kár, de a nyelv még azon símaságra és magasságra sem emelkedik, melly a tankölteménynél épen azért kívántatik meg, mivel ez a költemény nevét egyedül az előadás varázsának köszönheti, mint *K i s J á n o s* gyönyörű szép verseiben meggyőzőleg tapasztaljuk. — Ha jól fölveszem, az egész nem egyéb a világtörténetből szedett velős abstractiók egymáshoz kapcsolt sorozatánál; becses fejtegetés, mellynek egyik főhibája a költőieskedő nyelv és a költői szabadság örve alatt becsúsztott számos anachronismus. — Miért lenyakazni Miltiadest, kinck lankadt szemeit a börtönben kis fia Cimon fogta be, hogy a hazáért nyert sebek orvosságát jókor megismerje? S ha soldatescát akart festeni szerző, miért nem ugrotta át a calaisi csatornát? Párisban azt Londonnál sokkal több joggal tehetne volna. A malmot, mellyről Ádám a végmonologban beszél, nem említve, a mi a bort illeti, kétlem, hogy ennek ismerete mellett az Ember álomképei olyan sötét alakot öltöttek volna. De szavaim gregussi „fájdalmá“ból*) azt következtethetnéd, mintha holmi iskolamesteri szórszál-

*) L. a Kistalány társaság idej titoknoki jelentését.

hasogatással ez adatbeli apró botlásokra fektetnék valami súlyt; holott csak azért terjeszkedtem ki rájuk, mert még eddig megjegyezve sehol sem voltak. Nagyobb hiba — szeríntem, hogy a mű tanulságául fölvetett bölcselmi eszme, az emberi törekvések negatiója, okadatolva utoljára ninesen. Én legalább seholse látom azt a rugót, melly az itt taposó-malom gyanánt fölmutatott végzet gépezetébe vezetne, s eredményeinek belső magyarázatát adná. A fölfogást illetőleg — háthiszen megnyugszom A r a n y J á n o s értelemzésében, ki szerint a mű nem szerző, hanem Lucifer szemüvegén keresztül van scenirozva; ámbár a benyomás összege és a cím ellenkezőt látszanak elhíttetni, s ha a dolog úgy áll, mint A r a n y állítja, akkor szerző tán túl lótt a tulajdonképeni célon. — Képzem, ha ezt egy-egy mesterszavára esküdözö gyáva hallaná, mint lármázna: „Zilahy Károly már megint fészkelődik s módot keres, hogy magát a közvéleménnyel és elismert tekintélyekkel ellenzékbe hozhassa.“ Ők persze az irodalmat az iskolával tévesztik össze, hol, mikor a tiszteletes tudós professor úr beszél, a nemes ifjúság hallgatni köteles, mint a nyúl. Minden juh maga érzi a maga gyapját, s miután ók nagyon is tudják, mire képesek, ha már valamit tesznek, azt hiszem, igen okosan cselekszik, midőn szép illedelmesen utána mondogatják, a mit mástól — kivált A r a n y J á n o s tól hallanak. De a ki hivatását érezve, az irodalom terén (melly az írónak nem tanulásra, hanem tanításra van rendelve) óvakodik megszólalni ad dig, míg az illető kérdés felől tisztába nem jött, az érzi egyszersmind, hogy meggyőződését kimondani olyan erkölcsi kötelesség, melly alól sem időszerű renomééjának, sem zsebének érdekei föl nem oldozhatják. Csak ez az, a mi jóra való embernek az irodalmi pályán ambítiót kölcsönözhet; e nélkül a napi sajtó működése nem lehet egyéb, piszkos speculatiónal, vagy éretlen gyermekjátéknál, miknek példáját nálunk az elsöre nézve többek közt a tudakozó intézetté vált „Családi kör“-ben, mindkettőre az ollóval szerkesztett szabóújságban a „Pesti hölgydivatlap“-ban látjuk.

A szerénység és igazságszeretet nem saját véleményünk elhallgatásában, hanem a másokénak tiszteletében jelentkezik. Különösen szükséges pedig a tartalék nélküli eszmecsere az akademiák és általában a társulatok eljárását illetőleg, mellyek az egyedáruskodásra természetüknél fogva erős hajlammal bírnak s főleg költői művek megítélésében mindig inkább a költő és időszerű álláspontja, mint művének benső értéke által engedik magukat vezettetni. Azért mondá találó gúnynyal Macaulay — kinek fejében szintén lakott egy kis tudóstársaságoeska — „egy pályamunka mentől rövidebb, annál jobb.“

Hogy az Akademia fiókja, a Kisfaludi-Társaság, az „Ember tragédiája“ megítélésében hasonló módon járt el, az az imént mondottakban körülbelül be lesz bizonyítva. Ezért további megjegyzésekkel nem ki-

vánlak fárasztani. Hiszem, ha nem csalódom, te is észrevetted, hogy *Mádách* *Lucifere Göthe* *Mephistojának* igen-igen halvány másolata, s láttad, minő távol áll *Byron* „*Kain*“-jának *Luciferétől*. A *Tancred-Helena*-féle jelenet *Faust*-ból a kerti négyes sétának nagyon kézzelfogható és nagyon gyenge másolata; s hogy *Kepler* tanítványa *Mephistopheles*éhez tulságosan hasonlított, ezt már *Szász Károly* említette. — Hogy *Szász Károly* — ki *Zalár* és *Atala* *lyrai* nagysága mellett egész lelkesedéssel tört volt lándzsát — az „*Ember tragédiájá*“-ban talál oly pontot, mellynél ez *Faustot* meghaladja: nem lehet fölűnő. Szerinte az „*Ember tragédiájá*“-nak *Faust* fölötti elsősége egyszerű a *conceptio* nagyobb kiterjedésében, továbbá abban kereshető; mert *Mádách* — *Göthével* ellenkezőleg — az egyént „beolvasztotta az emberbe.“

Ez állításnak jó lett volna tán elejét, végét megfontolni.

Részemről, hogy *Szász Károlynak* igazat adjak, előbb kettőről szeretnék meggyőződni.

Először: hogy a *conceptio* úgy áll az alkotáshoz, mint az elmélet a gyakorlathoz, nem pedig része az alkotásnak. A mit, hely szűke miatt, szabad legyen egyelőre egyszerűen kétségbe vonnom.

Másodszor azt kellene kimutatni, hogy könnyebb föladat, egyénben rajzolni az embert, mint az emberben átalán. Erre a classicitással szemközt álló egész keresztényen költészet tagadólag felel.

Más lenne, ha *Mádách* a maga emberét úgy tudta volna előállítani, hogy minden külön alak egy egyénnek feleljen meg: ekkor anyiszorta fogta volna fölűlmúlni *Göthét*, a hány alakot teremtett. E tekintetben az ő fölfogása ellen semmi szó nem lehet, s *Ádám* föalakja, melly a mellékalakok összetartására van rendelve, a forma iránti erős érzékről s helyes fölfogásról tesz tanúságot. Az alaprajz jó, de hogy fölfogás és *conceptio* közt még milly hézag van, ezt *Szász Károly* éppen innen láthatja legjobban.

Zilahy Károly.

Legújabb könyvek.

Vázlatok egy év történetéből. (1860. october huszadikától 1861. octoberig). *Kecskeméthy Auréltól*. Pest, *Emich G.* 1862.

Das Staatsarchiv, Sammlung der officiellen Actenstücke zur Geschichte der Gegenwart, in fortlaufenden monatlichen Heften. *Ludwig Karl Aegidi* und *Alfred Klauhold*. Gratisbeilage zum März-Heft 1862: Der ungarische Verfassungsverstreit,

urkundlich dargestellt. Preis für Nichtabonnenten 1 Thlr. Hamburg, Otto Meissner, 1862, 8 rétet, 205 l.

Két művet mutatunk be ezennel a „Kr. Lapok“ kisded, de válogatott közönségének azon reményben, hogy az által kedves szolgálatot teszünk, még azon esetre is, ha a bemutatott könyveket újdonságukon kívül egyéb tekintet nem ajánlaná. —

A jelen esetben olly két műre hívjuk föl olvasóink figyelmét, mellyeket nem ismernie háromféle embernek nem szabad, úgymint: államférfiúnak, történetbuvárnak és jogbölcésznek. A Vázlatokat azonkívül ismernie kell minden embernek, ki magát magyarnak vallja s a közügyek iránt akár cselekvőleg, akár csak nézőleg is érdeklél viseltetik.

A Vázlatok írója okmányokból és azokat majd bevezető, majd kíséző magyarázatokból elég világos képét adja azon évnek, mellynek még neve nincs, de mellyet későbbi történetírók joggal fognak nevezhetni a kísértet évének. Nincs kétség, hogy sokan a tükörrre, mások arra fognak haragudni, a ki mutogatja. Sokan avval fogják magukat vigasztalni, hogy a kép, mit Kecske méthy tolla a Vázlatokban rajzolt, photographia, s a fényárnyképek minden hibáiban sinlódik. Nekünk ez jelenleg mindegy. Mi a könyv megjelenését akartuk hírül adni barátainknak és pedig annál inkább, mert jelenleg még sok ezeren vagyunk, kik a könyv minden szavát képesek vagyunk összevetni saját emlékeinkkel; s ki azon szabad időt, mellyet nem kerestünk és mellynek sokan bővíben vannak, a netalan hibásoknak vélt vonások kiigazítására fordítandja, lekötelezendő az által, nem kétkedünk benne, magát a Vázlatok íróját is. —

A német szövegű munka, mellynek teljes címét kiirtuk, Magyarország azon kérdését terjeszti az olvasó világ elé, mellynek megoldásától függ a nemzet további sorsa. Jól nevezik az Államlevéltár kiadói e munkájukat magyar alkotmánypernek. Magyarország összes közjogának alapjai s a mi ezen alapok elásása, s elcsavarására történt egyfelől, védelmére és kifejtésére másfelől, e munkában össze van állítva megannyi okmányokból, s hozzá csak annyi szöveget irt az okiratok rendezője, a mennyi a tényállás megértésére szükséges. Nem ügyvéd munkája ez, ki védence ügyében szónokol s állításait okmányokkal támogatja, hanem higgadt előadóé, ki a peres ügyet tárgyilagossággal tanulmányozta s szakértő ügyességgel ugyan, de egyszersmind lelkiismeretes hűséggel s azon közönnyel terjeszti az ítélő közönség elé, mellynek jelszava: fiat justitia et pereat mundus.

Az okmányok két szakaszra oszlanak. Az első szakasz címe: Jogalapok; a másodiké: Alkotmányper 1860. oct. 20-tól. Az

okmányok összes száma negyven. Ezekből az első szakaszba tartozik a következő nyolc: 1) 1687: II; 2) 1715: III; 3) 172²/₃: I. II és III; 4) 1744: VIII; 5) 179⁰/₄: III. X. XII. XIX; 6) 182⁵/₇: III; 7) 183²/₆; I. és 8) 1848: Bevezetés; III, IV. V. VII. XVI. XVII; zárszó és a fejedlem Innsbruckban, azon évi jun. 10-én kelt levele Erdély visszaszatolásáról. — A második szakasz teljesen adja ezeket: 9) Az octoberi diplomát 14 darab okmánynyal; 10) 11) A főispánoknak szóló utasítást a kancellár levelével; 12) Gr. Károlyi István Pest megyét gyűlésre hívó levelét; 13) Az érsek primás körlevelét Esztergom megyéhez; 14) Pest vármegye levelét b. Vayhoz; 15) Pest városáét ugyan e tárgyban; 16) Az esztergami értekezletet 4 darabban: a primás meghívó levelét, megnyitó beszédét, b. Wenkheim Béla indítványát s az értekezlet végzését. Következik 17) A helytartótanács válasza Pest vármegyéhez a 14-ik számra; 18) Fejedelmi parancs a megyékhez; 19) A kancellár levele a primáshoz a fejedelmi parancs magyarázatául; 20) A helytartótanács az országot gyűlésre hívja; 21) Az érsekprimás mérsékletre intó levele; 22) Esztergom vármegye válasza a fejedelmi parancsra; 23) A kancellár a főispánokat értekezletre hívja; 24) Pest városa válasza a fejedelmi parancsra; 25) Pest vármegyéé ugyan e tárgyban; 26) Pest vármegye a primáshoz; 27) Országgyűlésre hívó regalisok; 28) Februári alkotmány s a birodalom képviseléről; 29) Ó Felsege levele b. Vayhoz e tárgyban; 30) A magyar országgyűlés első tárgyalásai: Megnyitása Budán, felsőház ülése Pesten, alsóházé ugyanott; 31) A birodalmi tanács tárgyalásai: a) A trónbeszéd; b) Mit írt föl az urak háza; a császár válasza; a követek háza mit írt föl; a császár válasza. 32) Királyi leirat a magyar fölirat el nem fogadása iránt; 33) E leirat a birodalmi tanács előtt; 34) A magyar országgyűlés előtt; 35) A magyar országgyűlés első fölirata; 36) Királyi válasz; 37) A magy. országgyűlés második fölirata; 38) A magy. országgyűlés utolsó előtti ülése; 39) Vég ülései; 40) A birodalmi tanács a magyar országgyűlés feloszlata ügyében; s 41) A mi az országgyűlés eloszlata után történt.

Jegyzetekben olvasható: a harmincadik számnál I. Ferdinand lemondása; a harminckettediknél az első fölirat története; a harmincötödiknél az adóügy állása, és a harminchetediknél a nemzetiségek kérdése. —

A német munka kiállítása mindenben megfelel a tárgy fontos voltának. A kiadók, mint mondják, nem akartak ítéletet mondani, csak okmányokat gyűjteni tanúvallatás érdekében a történelem törvényszéke előtt. Különös élvezet németül olvasni a legmagyarabb magyarnak, Deák Ferencnek remek magyarságú műveit. Minden mondatnál érzi az ember, hogy a tiszta gondolat, ha más nyelvre fordít-

tatik, átlátszóságából nem veszt semmit. Ha a Vázlatokról mondtuk, hogy azokat minden magyar embernek, kit illy munka illet, ismernie kell, a német munkára nézve még azt óhajtanók, bár volna a német és különösen a bécsi napisajtó embereinek idejük és kedvük, de elég elfogulatlanságuk is, e jogper irományainak átnézésére, hogy adandó alkalommal, midőn a kérdés újra tárgyalatni fog, tárgyismerettel szólhassanak a dologhoz, mellynek eldöntése csak úgy lesz az érdekelt felekre nézve üdvös, ha igazságos!

Kérdés a „Kritikai Lapok“-hoz.

A „Kr. Lapok“ nehéz hivatásuk útján nem fogják magukat kivonhatni a kénytelenség alól, ítéletet monlani olly ügyekben is, miket gyűlöletes vagy odiosus címmel szoktunk megjelölni. Nem hittem volna, hogy én legyek az, ki azokat illy kellemetlen bíraskodásra fognám föl híni, mert ügyeimet rendsen el szoktam intézni magam. A jelen esetben azomban, mivel nem is annyira a magam ügye, mint inkább nyelvkérdés forog fönn, kénytelen vagyok bírót keresni s a kérdést nyilvánosan tárgyalni.

A „Szépirod. Figyelő“ 3-ik számában nézem az új könyvek rovatát, s megvallom, nagyon rosszul esett a mit láttam. Kis brochure-öm hosszu címe egész terjedelmében van ott újra nyomatva s még meg is toldva ollyan szóval, mellynek szükségéről vagy helyességéről én nem vagyok meggyőződve. — Tárgyavatottak ismerik a kritikai eljárások ama legélesebb nemét, mikor minden indokolás nélkül rövid úton zárjel közé teszik a javítást, legyen metszés, toldás vagy egyszerű s i c = szikkezés, mi azt jelenti, hogy a kérdéses szó nem sajtó hiba, hanem az írónak akár botlása, akár különködése. Ezt az eljárást akkor követi a kritika, mikor a hiba s javítása olly szembeszökő, hogy minden további beszéd fölösleges volna, Ezt az eljárást alkalmazta 44 lapnyi brochure-öm címe a „Figyelő“, midőn azt a következőképen adja:

„A mezei gazdaság jelen állapota, mint a tudomány közhasznúságának bizonyossága. Kifejtve (e g y) beszédben, mellyet a tudományok bajor kir. akadémiájában, Münchenben, 1861. November 28-án ünnepélyes gyűlésben mondott B. Liebig Justus, stb. Fordította és jegyzetekkel kísérve kiadta Barsi József stb.“

A kik a magyar irodalmat figyelemmel kísérik, tudják, hogy mennyit vesztett magyarságából a nyelv a gazdátlanság korszakában, s mennyire lepott el minden tért a szerb tövis módjára, a szükségtelen „e g y.“ — Liebig beszédét németből fordítván nem ütköztem volna meg, ha valaki egy-egy becsüszott szükségtelen e g y-re figyelmeztet; de

arra, hogy rövid úton valaki, s épen a „Figyelő,” s ott, hol erre semmi oka sem volt, munkácskám címébe valamit betoldjon, erre megvallom, nem voltam elkészülve.

Tanulni életem egyik szép föladata; áldom sorsomat, hogy van időm tanulhatni, s nem szeretek tanulni semmit sem inkább, mint a magyar nyelvet. A „Figyelő” szerkesztője és tulajdonosától magyarul tanulnom mindig élvezet; de a jelen esetben a szótlanul beszűrt egy nem csak nem tanít, mert okát kitalálni gyenge vagyok, de még bánt is, mert fölteszi rólam, hogy a hibát ki tudhattam volna kerülni, ha vigyázok, — ez pedig nem áll. — S mivel a kérdés: helyén van-e a beszűrt egy vagy nincs, nem a személyek ügye, — mivé tenni semmi körülmények közt tenni nem akarnám, — hanem a nyelv egyik kényes és kétes pontja, eldobom a paizst, mint a „Daliás idők” költője mondja, de tőle is hasonlót várok, saját szavait idézve:

„Mire való a pajzs? védje kiki magát.

„Vagy, ha ezt nem tudja, ám hadd szegje nyakát!” A „Kr. Lapok” pedig teljesítsék kellemetlen birói tisztjüket s szóljanak hozzá eddigi nyelvtanaink szerint, mellyik kifejezés helyesebb: kifejtve beszédben? vagy: kifejtve egy beszédben? — S mivel tudom, hogy bárhová dőljön is el a kérdés, a tanulás ki nem fog maradni, ezért esedezem az olvasó világ elnézéseért s maradok a „Kr. Lapok” elvből, híve.

Pest, 1862. május 24-én.

B a r s i.

V á l a s z. A ki csak egy magyar nyelvtant is olvasott, tudja, hogy az „egy” számnévnek határozatlan névelői használata majd mindig germanismus, dacára annak, hogy vannak egyes esetek, mellyekben a nyelvszokás ezen használatot megengedi. Ezen esetek minden nyelvtanban olvashatók, valamint azok is, mellyekben az „egy” számnévnek ilyen idegenszerű alkalmazása a magyar nyelv szellemével sehogy sem fér össze s azért mellőzendő. Ez utóbbiak sorába tartozik a szóban levő eset is. Magunk is csodálkoztunk azon, hogy a Figyelő az „egy”-et oda tette ki, a hol az nemcsak fölösleges, de egyszersmind nyelvtanilag hiba is. Ezt bizonyítják nyelvtanaink; pl. F o g a r a s s y. Művelt Magy. nyelvtana 46. §. 125 lap; — B a l l a g i Grammatik 157. §. — A magy. szókötés, a magy. tud. társaság külön használatára. II. kiad. 11. §. — stb. stb. — Ezekre támaszkodván, kijelenthetjük, hogy ezen esetben B a r s i ú r n a k v a n i g a z a, s a Figyelő annál inkább hibázott, minthogy először hibát látott, a hol az nem volt, s másodszer ezt javítani akarván új hibát követett el.

A szerk.

Kiadó és felelős szerkesztő: **Riedl Szende.**

Főmunkatárs: **Hegyi Gyula.**

Pest 1862. Nyomatott Herz Jánosnál.